

**HUNUTLU, ÜMİT (2024). *ESKİ TÜRKÇENİN SÖZ DİZİMİ*, ANKARA:
AKÇAĞ YAYINLARI, 638 s., ISBN: 978-605-342-901-2.**

RUMEYSA SOBA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

*Graduate Student, Recep Tayyip Erdogan University, Graduate School of Education,
Department of Turkish Language and Literature*

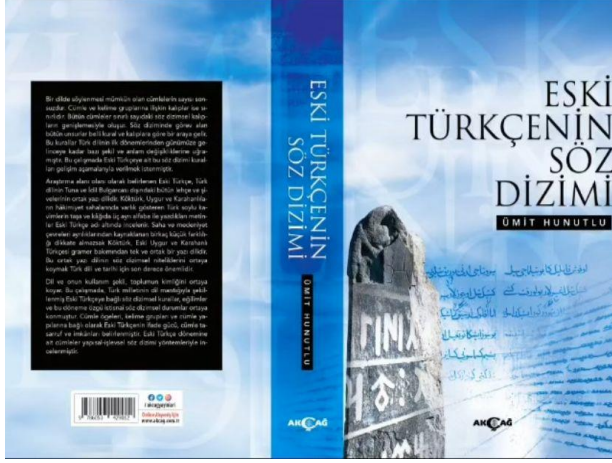
rumeysa_soba22@erdogan.edu.tr

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-9, Aralık -December 2024 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Kitap İncelemesi – Book Review
Geliş Tarihi-*Received Date* : 08.12.2024
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 12.12.2024
Sayfa-*Pages*: 159-161.

Atıf/Citation: Soba, Rumeysa, (2024), “Hunutlu, Ümit (2024). Eski Türkçenin Söz Dizimi, Ankara: Akçağ Yayınları, 638 s., ISBN: 978-605-342-901-2.” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 5/2: 159-161.

**HUNUTLU, ÜMİT (2024). *ESKİ TÜRKÇENİN SÖZ DİZİMİ*, ANKARA: AKÇAĞ
YAYINLARI, 638 S., ISBN: 978-605-342-901-2.
Rumeysa SOBA***

Cümleler; herhangi bir fikri, duygu ve düşünceyi, oluş veya kılışı bütünüyle bir yargı halinde anlatan kelime gruplarıdır.¹ Söz dizimi, diğer bir ifadeyle cümle bilgisi ise bu duygu ve düşüncelerin eksiksiz bir şekilde aktarılabilmesi için o dilin dil bilgisi kurallarına uyularak dizilen kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevleri, bu söz öbeklerinin birbirleriyle

olan ilişkileri, sıralanışları ve cümlenin türleri gibi cümleyi bütün özellikleriyle inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır.²

Dilde yargı taşıyan cümlelerin çokluğuyla ilgili bir sınırlama yoktur ancak cümleler ve kelime grupları arasındaki kalıplar ölçülüdür. Söz diziminde yer alan işlevsel tüm ögeler belirli kurallar ve kalıplar çerçevesinde ilişkilendirilir. Bu kurallar ve kalıplar Türkçenin tarihsel sürecinde anlamsal ve şekilsel bağlamda birtakım değişimlere uğramıştır. Ancak başlangıçtan günümüze kadar Türkçenin cümle yapısı, bu değişimlerden en az etkilenen husus olmuştur. Tarihsel süreçte yabancı dillerle temas halinde olan Türkçe, farklı dillerden kelimeler veya kelime gruplarını bünyesine katmışsa da temel cümle yapısını koruyabilmiştir.

Türkçenin söz diziminiyle ilgili G. Karaağaç³, L. Karahan⁴, M. Karaörs⁵ ve C. Alyılmaz⁶ gibi pek çok araştırmacı tarafından müstakil eserler kaleme alınarak gelecek çalışmalara kaynak olma niteliğinde literatüre sunulmuştur. Söz dizimi ile ilgili çağdaş bir çalışma yapılabilmesi için öncelikle Türkçenin söz diziminin tarihsel süreçte kazandığı şekillerin araştırılması gerektiğini ifade eden Alyılmaz çalışmasıyla “kavramların

* Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, rumeysa_soba22@erdogan.edu.tr

¹ Korkmaz, Zeynep (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, “cümle”, s: 100.

² Korkmaz, Zeynep (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, “cümle bilgisi”, s: 100.

³ Karaağaç, Günay (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: Kesit Yayınları.

⁴ Karahan, Leyla (2020). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

⁵ Karaörs, Metin (2005). *Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

⁶ Alyılmaz, Cengiz (1994). *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

işaretlenmesi”, “isim ve fiil tabanları” ve “kavram ilişkileri” konularını işleyerek Köktürkçenin söz dizimine dair kapsamlı bir kaynak oluşturmuştur (Alyılmaz, 1994).

Tanıtımı yapılacak olan *Eski Türkçenin Söz Dizimi* kitabını yazım amacına sürükleyen de Cengiz Alyılmaz’ın Orhun yazıtlarının bu söz dizimsel incelenmesi olmuştur.

Eski Türkçenin Söz Dizimi kitabında Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesini kapsayan dönem olarak adlandırılan Eski Türkçenin söz dizimsel yapılarının bir bütün olarak incelenmesi ve Eski Türkçenin söz dizimi kurallarının betimleyici bir yöntemle gösterilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu üç dönemde gerçekleşen dini ve kültürel değişimler sonucunda dilin yapısına yansıyan hususlar örneklerle verilmeye çalışılmıştır.

Köktürkçeye göre daha karmaşık cümle yapısına sahip olan Eski Uygur Türkçesi, çeviri eserlerin yoğun olduğu bir dil evresidir. Çeviri metinlerinin çoğu Maniheizm ve Budizm etrafında şekillenmiştir. Bu bakımdan Sanskritçe, Toharca ve Çince dini metinlerin öz cümle yapısını bozmamak adına ve çevirirken anlamı tam olarak verebilmek için dile yeni yapılar eklenmiştir. Türklerin İslamiyete geçmesiyle birlikte gelişen Karahanlı Türkçesi ise bu köklü değişimin ardından Arapça ve Farsça etkisinde kalarak yine birtakım söz dizimsel farklılıkları bünyesine almıştır. Bu bağlamda tanıtımı yapılan söz konusu çalışma, bu üç dil yapısını kapsayan Eski Türkçe dönemi eserlerinden alınan cümleleri analiz edilerek Eski Türkçenin cümle ve kelime grubu kalıplarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır ve ortaya çıkarılan cümle ve kelime grubu kalıpları örneklerle okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi’nden Doç. Dr. Ümit Hunutlu’nın kaleme aldığı *Eski Türkçenin Söz Dizimi* adlı bu kitap, açıklamalı bir ön söz ve giriş bölümünden sonra gelen dört ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın giriş bölümünde (s. 24-26) Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesini kapsayan Eski Türkçeye ilgili genel bilgiler verilmiş ve söz dizimine dair genel bir açıklama yapılmıştır. Bu bölümde çalışmanın “Amaç ve İlkeler” verilmiş olup Eski Türkçeye ait söz dizimsel yapı ve kurallarının ortaya koyulması; cümlenin öğeleri, kelime grupları ve cümlenin yapısal özellikleri bağlamında Eski Türkçenin ifade gücünün çeşitliliğinin, cümle kuruluşundaki tasarruf ve durumlarının belirtilmesi amacı vurgulanmıştır. Ayrıca yine bu bölümde “inceleme yöntemi ve teknikler” başlığı altında “Esas Alınan Metinler”, “Künye Bilgilerinin Gösterilmesi”, “Tahlil ve İşaretleme Sistemi” verilerek gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Kitabın birinci bölümünde (s. 28-83), “Cümle ve Cümle Öğeleri” başlığı altında “Özne”, “Yüklem”, “Tümleç” ve “Yardımcı Öğeler” alt başlıklarıyla cümle ve cümle öğeleri sınırları tespit edilerek yapısal-işlevsel söz dizimi metoduyla birlikte incelenmiştir. Ayrıca

cümlenin öğelerine dair açıklamalarda Eski Türkçe metinlerinden esas alınan örnekler verilmiştir. Bu örnekler verilirken de kronolojik sıraya uyulmuştur.

Kitabın ikinci bölümünde (s. 84-218), her üç dönemden esas alınan kaynakların incelenmesi sonucunda tespit edilen kelime grupları “İsim Tamlaması”, “Sıfat Tamlaması”, “Zarf Tamlaması”, “Edat Grubu”, “Bağlama Grubu”, “Fiilimsi Grupları”, “Tekrar Grubu”, “Sayı Grubu”, “Ünvan Grubu”, “Özel İsim Grubu”, “Ünlem Grubu” ve “Birleşik Fiil Grubu” alt başlıklarıyla söz dizimsel kalıplar çerçevesinde izah edilmiştir. Üçüncü bölümde (s. 221-270), yine bu dönemlere ait cümleler, cümle çeşitleri bakımından “Yüklemin Türüne Göre Cümleler”, “Anlamına Göre Cümleler”, “Yapısına Göre Cümleler” ve “Yüklemin Yerine Göre Cümleler” şeklinde sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

Cümle tahlillerinin verildiği dördüncü bölüm (s. 271-621) ise kitabın son bölümünü kapsamaktadır. Orhon Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesi şeklinde üç kısma ayrılan bu son bölümde verilen cümle çözümlerindeki cümle örneklerinin sayısı, söz konusu dönemin eser sayılarıyla orantılı olarak verilmiştir. Bu çözümlerinde, örnek olarak gösterilen cümlelerin öğe dizilişleri belirtilmiş ve sonrasında kelime grupları tahlil edilmiştir. Ayrıca örnekler, işaretli ve işaretli görev unsurları bağlamında değerlendirilmiştir.

Hunutlu'nun bu çalışması Eski Türkçenin söz dizimsel yapısındaki mevcut bilgilerin yanında yeni ifadelerin de açıklanması dolayısıyla işlevsel ve yenilikçi bir eser olmuştur. Yazarın Eski Türkçenin söz dizimini bütüncül bir çerçevede vermesi de eserin gelecek çalışmalara faydalı bir kaynak sunmasını sağlamıştır.

Kaynakça

Alyılmaz, Cengiz (1994). *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Korkmaz, Zeynep (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.